

Jemielity, Witold

Szpital w guberni augustowskiej

"Studia Łomżyńskie", 12, 2001, s. [73]-87

Zdigitalizowano w ramach projektu pn. Budowa platformy "Podlaskie Czasopisma Regionalne", dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (umowa SONB/SP/465121/2020).

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Udostępniono do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WITOLD JEMIELITY (Łomża)

Szpitala w guberni augustowskiej

W XIX wieku były szpitale parafialne i szpitale niekościelne. Pierwsze to przytułki dla ludzi nie zawsze starych i kalekich, ale na pewno ubogich, drugie - szpitale w znaczeniu dzisiejszym, czyli dla osób chorych. Autor zamierza omówić szczególnie właściwe szpitale, położone w guberni augustowskiej (do 1837 r. było to województwo augustowskie). Po powstaniu styczniowym z jej terytorium powstały gubernie łomżyńska i suwalska. Nikt dotąd nie omawiał wprost tego tematu. Autor oparł swoje opracowanie na źródłach rękopiśmiennych z Archiwum Diecezjalnego w Łomży oraz na drukowanych sprawozdaniach o działalności poszczególnych szpitali.

Przepisy

Od początku istnienia Kościoła, w nauczaniu i praktyce zajmowano się ubogimi. Z czasów bliższych można wspomnieć synod w Piotrkowie z 1607 r., który podjął uchwałę, aby każda parafia utrzymywała swoich własnych ubogich. Na tym synodzie upowszechniono List pasterski kardynała Maciejowskiego do duchowieństwa, w którym spośród osiemnastu zagadnień, jedno poświęcono szpitalom parafialnym. Kardynał stwierdził, że troska o biednych i chorych przebywających w szpitalach stanowi poważny dział pracy duszpasterskiej proboszcza. Do szpitali należy przyjmować ludzi schorowanych, starych, ułomnych i niezdolnych do pracy; zaś zdrowym i włączęgom proboszcz zabroni żebrać przy kościele, nawet z pomocą władzy cywilnej¹.

W 1800 r. pruska kamera płocka zażądała od proboszczów odpowiedzi na pytania: jakie szpitale znajdują się na terenie parafii, stan funduszy do żywienia i utrzymania ubogich, kto daje środki na utrzymanie, kto dotąd zarządzał funduszami

¹ J. Subera, Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich, Warszawa 1981, s. 115, J. Kurczewski, Biskupstwo wileńskie, Wilno 1912, s. 414.

i jak to wypełniał, czy prowadzi się rachunkowość, ile osób przebywa w szpitalu². W Księstwie Warszawskim rząd wezwał proboszczów, aby podali spis własnych żebraków, gdyż po parafiach włóczyli się próżniacy. Żebracy mieli posiadać zaświadczenie od proboszcza i poruszać się jedynie po terenie własnej parafii, zaś przebywający w szpitalu parafialnym prosić o jałmużnę tylko przy kościele³. W 1817 r. biskup wigierski Gołaszewski wezwał rządców parafii do uporządkowania spraw dotyczących żebraków i podał szczegółowe przepisy, jak to uczynić. Wobec nieposłusznych żebraków zapowiedział kary określone prawem cywilnym⁴.

2 grudnia 1817 r. Rada Administracyjna Królestwa stwierdziła, że nie ma jednoznacznych przepisów względem szpitali, na czym cierpią chorzy, ubodzy, dzieci, sieroty i podrzutki. Odtąd naczelną władzę nad szpitalami posiada Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policji, a w jej imieniu opiekę nad szpitalami ma sprawować Rada Ogólna na cały kraj i Rady Dozorcze Szczegółowe przy ośmiu Komisjach Wojewódzkich. Rada Administracyjna swoje postanowienie ujęła w dwóch rozdziałach: I. Skład i obowiązki Rady Dozorczej szpitali, art. 1 - 14; II. Skład i obowiązki Rad Dozorczych Szczegółowych szpitali przy Komisjach Wojewódzkich, art. 15 - 23. Oto sześć istotnych artykułów z rozdziału drugiego. Art. 18. Administracja miejscowa szpitali parafialnych dla ubogich po miasteczkach i wsiach pozostaje przy wójtach gmin, burmistrzach miast i proboszczach. Wójtowie i burmistrzowie są z prawa kuratorami szpitali parafialnych dla ubogich, mają więc troszczyć się o szpitale i ich fundusze. Art. 19. Ponieważ w miastach i wsiach gminy i parafie są obowiązane przewidzieć fundusze na utrzymanie swoich ubogich, którzy nie mogą pracować, przeto do nich także należy zatrudnić w gminach i parafiach ludzi ubogich ale zdolnych do pracy. Art. 20. W każdym szpitalu parafialnym ma znajdować się tylu tylko ubogich niezdolnych zupełnie do pracy z powodu starości i kalectwa, na ilu jest oznaczony fundusz. Pod żadnym pozorem nie można przyjmować do szpitalu ludzi zdolnych do pracy. Ubodzy w szpitalach mają pochodzić z tego miasta lub gminy, gdzie jest szpital. Art. 21. Ludzie posługujący przy kościołach, zwani dziadami i babami, powinni być utrzymywani z funduszków kościelnych, a nie z funduszu szpitalnego, dopóki są zdolni do pracy i zajęci posługą przy kościele. Art. 22. Administratorzy szpitali upoważnią ubogich do zbierania jałmużny na szpitale po terenie swojej parafii, zaś wszelkie inne kwestowanie przez żebraków po wsiach i po miastach mają być surowo zabronione i karane. Art. 23. Należy spisać żebraków i odesłać ich do gmin i parafii skąd pochodzą, a przybyłych z obcych krajów przekazać za granicę⁵.

² Archiwum Diecezjalne w Łomży (skrót: ArŁm). Zespół Ogólny (skrót: II), II sygn. 78 k. 11, 13.

³ ArŁm, II sygn. 79 k. 17, 60, 141, 146, 206, 239, 259; II sygn. 550 k. 268; II sygn. 551 k. 5.

⁴ ArŁm, II sygn. 50 k. 36, 43; II sygn. 51 k. 50; II sygn. 551 k. 3.

⁵ Dziennik Praw, t. 4, s. 54.

16 (28 sierpnia) 1832 r. Rada Administracyjna Królestwa dokonała zmian dawnych przepisów. Swoje postanowienie ujęła w dwudziestu jeden artykułach. Oto trzy najważniejsze. Art. 1: W miejsce Rad Ogólnej i Szczegółowej powstaje Rada Opiekuńcza Dobroczynnych Instytucji Publicznych. Art. 2: Będzie jedna Rada Główna Opiekuńcza przy Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych Duchownych i Oświecenia Publicznego oraz Rady Szczegółowe Opiekuńcze przy każdym szpitalu. Art. 3: Wszystkie rozporządzenia z 2 grudnia 1817 r., oprócz odnoszących się do szpitali parafialnych, przestają obowiązywać⁶. 1 grudnia 1834 r. radca stanu J. Lubowidzki wyjaśnił, że zarząd funduszy szpitali dawniej sprawowany przez Komisje Wojewódzkie został przekazany wyłącznie Radzie Szczegółowej przy każdym szpitalu. 21 grudnia tego roku Rada Główna Opiekuńcza przytoczyła artykuły 18 - 23 z 2 grudnia 1817 r. o szpitalach parafialnych jako nadal obowiązujące⁷.

18 lutego (2 marca) 1842 r. król i car Mikołaj I podpisał projekt do ustawy dla szpitali cywilnych. Uczynił to na przedstawienie Rady Administracyjnej Królestwa, a chodziło o wprowadzenie zmian do Rad Opiekuńczych Główniej i Szczegółowych szpitali i innych zakładów dobroczynnych. Car uzupełnił też swój ukaz z 16 (28) stycznia 1840 r. o Służbie Lekarskiej w Królestwie Polskim. Ukaz z 18 lutego (2 marca) 1842 r. zawiera sześćdziesiąt cztery artykuły ujęte w pięciu rozdziałach. Rozdział I. O głównym zarządzie szpitali i innych zakładów dobroczynnych, art. 1 - 24; II. O zarządzie miejscowym szpitali, art. 25 - 40; III. O zarządzie domów schronienia parafialnych dla starców i kalek, art. 41 - 54; IV. O towarzystwach i zakładach dobroczynnych, art. 55 - 60; V. Ogólne przepisy, art. 61 - 64. Oto ważniejsze artykuły. Art. 23. Nadzór nad wszystkimi zakładami dobroczynnymi przysługuje gubernatorom cywilnym. Art. 41. Zarząd szpitali parafialnych w miastach, miasteczkach i po wsiach, powierzony 2 grudnia 1817 r. proboszczom, wójtom gmin i burmistrzom, teraz przejmą dozory parafialne złożone z dotychczasowych dozorów kościelnych z dodaniem proboszcza parafii. Szpitale te przybierają odtąd nazwę: Domy schronienia dla starców i kalek. Art. 42. Opieka nad ubogimi wyznań ewangelickich pozostaje przy kolegiach kościelnych podług dotychczasowych zasad. Art. 43. Opieka nad ubogimi wyznania starozakonnego należeć będzie do dozorów bożniczych. Art. 44. Dozór parafialny zostanie zaprowadzony w każdej parafii bez względu na to, czy jest w niej dom schronienia, czy nie. Art. 49. Krewni lub powinowaci, na których według prawa spada obowiązek utrzymania ubogich swojej rodziny, mogą opłacać na ich utrzymanie w domach schronienia lub innych zakładach dobroczynnych zamiast dania przytułku u siebie. Art. 51. Dozory parafialne mają prawo wymagać od ubogich utrzymywanych kosztem parafii, aby spełniali posługi przy kościele i domu,

⁶ Dziennik Praw, t. 15, s. 9.

⁷ Zdanie sprawy z czynności Rady Głównej Opiekuńczej Instytutów Dobroczynnych za 1834 r., s. 65, 73.

albo wynajmowali się u mieszkańców za wynagrodzenie. Art. 52. W domach schronienia parafialnych mają być umieszczeni niedołęgi, kalecy i starcy, chyba że ich stan zdrowia wymaga pomocy lekarza, i takich należy odsyłać do szpitali przeznaczonych dla chorych. Art. 53. Dozory parafialne nie mogą żądać od parafian obowiązkowych składek na utrzymanie miejscowych ubogich, raczej powinni nakłaniać do ofiar dobrowolnych. Art. 54. Skarby dla ubogich należy umieścić w kościele, kancelarii parafialnej, kancelariach wójtów, burmistrzów i innych urzędów oraz zlecić zbieranie jałmużny dla ubogich osobom prywatnym, które zechcą podjąć się tego zadania⁸. 12/24 czerwca 1843 r. Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych wydawała Instrukcję dla dozorów parafialnych nad domami schronienia; Instrukcja zawiera osiemdziesiąt jeden artykułów⁹.

23 lipca (4 sierpnia) 1845 r. Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych zwróciła się do biskupów, aby domy zwane szpitalami a istniejące prawie przy każdej parafii mogły stać się zaczątkiem przyszłych domów schronienia; niech biskupi zachęcą proboszczów do współdziałania w tej sprawie. Biskup sejneński P. Straszyński wezwał duchownych do udziału w dozorach parafialnych i nawet do ustąpienia domów szpitalnych, jeżeli to mogłoby nastąpić bez niedogodności dla służby kościelnej¹⁰.

6 (18 marca) 1846 r. Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych ustosunkowała się do rozpowszechnionego zwyczaju zbierania w wielkim tygodniu jałmużny na rzecz szpitali po kościołach i po domach. Chodziło jej o ustalenie i ujednoczenie zasad zarządzania kwest oraz podziału zebranych pieniędzy. Swoje postanowienie zawarła w piętnastu punktach. I. Kwesty w domach. 1. Nikomu nie wolno kwestować: w Warszawie bez upoważnienia Rady głównej opiekuńczej zakładów dobroczynnych i ober-policmajstra miasta Warszawy, na prowincji bez upoważnienia Rad opiekuńczych powiatowych lub szczegółowych. Rady opiekuńcze mogą udzielać upoważnienia po zniesieniu się w tej sprawie z miejscową władzą administracyjną. 2. Kwesta wielkotygodniowa może odbywać się tylko na rzecz zakładów dobroczynnych. 3. Zebrane fundusze winny być składane: w Warszawie w Banku Polskim, na prowincji w kasie właściwej Rady opiekuńczej. 4. Fundusze zebrane po domach stanowią wyłączną własność zakładów dobroczynnych istniejących w tym mieście, gdzie były złożone. Podziału funduszków dokonuje: w Warszawie Rada główna, na prowincji Rady opiekuńcze. 5. Kwesty po domach nadzorują jeden lub kilku członków rad opiekuńczych. II. Kwesty po kościołach i kaplicach. 6. W każdym kościele i kaplicy miasta Warszawy, kwesta może być dokonywana tylko przy jednym stoliku i w dwóch ostatnich dniach

⁸ Dziennik Praw, t. 30, s. 5. ArŁm, II sygn. 345 k. 2. Dozory kościelne były instytucją utworzoną przez władze cywilne dla kontrolowania proboszcza w sprawach gospodarczych; sam proboszcz do niej nie należał. Por. W. Jemielity, Dozory kościelne w Królestwie Polskim, Prawo Kanoniczne 39 (1993), nr 3 - 4, s. 171 - 184.

⁹ ArŁm, II sygn. 6, 17. Zdanie sprawy za 1844 r., s. 24.

¹⁰ ArŁm, II sygn. 345 k. 44.

wielkiego tygodnia. 7. Fundusze zebrane w kościołach przeznacza się: w kościołach należących do zgromadzeń jałmużniczych, połowa na ich korzyść, druga połowa dla zakładów dobroczynnych; w innych kościołach, jedna część dla kościoła a dwie części dla zakładów dobroczynnych. 8. Osoby kwestujące w Warszawie, część przypadającą kościołom przekażą konsystorzowi warszawskiemu, a część przypadającą zakładom dobroczynnym złożą w Banku. Na prowincji - miejscowej władzy duchownej i radzie opiekuńczej zakładów dobroczynnych. 9. Do kwestowania w Warszawie jest konieczne upoważnienie władzy diecezjalnej dla osób przedstawionych od Rady głównej. 10. Rada główna będzie kontrolować zachowanie przepisów. 11. Jej delegat zabroni kwestowania osobom nie mającym upoważnienia władzy duchownej. 12. Na prowincji upoważnia najbliższa władza duchowna - konsystorz, dziekan, rządcą kościoła lub kaplicy w porozumieniu w Radą opiekuńczą. 13. Członkowie rad opiekuńczych będą nadzorować zachowanie przepisów. 14. W parafiach gdzie istnieją domy schronienia, można kwestować na korzyść tego domu schronienia. 15. Po ukończeniu kwesty, rady opiekuńcze nadesłają Radzie głównej wykaz zebranych funduszy i ich podziału¹¹. W 1855 r. w guberni augustowskiej w miejsce Rad opiekuńczych okręgów dąbrowskiego i okręgu biebzańskiego powołano trzy Rady opiekuńcze: dla zakładów dobroczynnych powiatu augustowskiego w Suwałkach, dla szpitala w Augustowie i dla szpitala w Szczuczynie¹².

Gubernia augustowska

Przez kilkadziesiąt lat w guberni augustowskiej nie było szpitali dla chorych, ale w tym czasie otaczano mieszkańców opieką lekarską. W miastach powiatowych przebywali lekarze, którzy wyruszali w teren albo ludzie przychodzili do nich. Szczególnie groźną chorobą była ospa. Rząd wielokrotnie polecał „fizykom powiatowym”, aby dokonywali szczepień wśród dzieci. Oto przykład z obwodu ostrołęckiego w 1819 r. Celem szczepień przebywali na terenie parafii: Walter chirurg w Czyżewie, Rosochatem, Nurze, Zarębach Kościelnych i Zuzeli; Heyneman chirurg w Andrzejewie, Broku, Jasienicy, Porębie i Złotorii; Filakiewicz chirurg w Goworowie, Jelonkach, Ostrowi i Wąsewie; Majewski chirurg w Czerwinie i Troszynie; Lewin w Kleczkowie i Piskach; Jerosz chirurg w Kadzidle i Myszyńcu, Rudnicki lekarz obwodowy w Ostrołęce i Rzekuniu. Proboszczowie ogłaszali z ambon czas przybycia lekarzy. W 1822 r. zmarł lekarz Jan Nepomucen Woltemberg, który pracował w Łomży czterdzieści lat. Wielokrotnie ogłaszano z ambon o sposobach leczenia poszczególnych chorób, przestrzegano przed jedzeniem niedojrzałych owoców, grożono karami osobom, które zajmowały się leczeniem nie mając do tego przygotowania i uprawnień¹³. Dopiero w latach czterdziestych powstały pierwsze szpitale.

¹¹ ArŁm, II sygn. 345 k. 24.

¹² Zdanie sprawy za 1855 r., s. 34.

¹³ ArŁm, II sygn. 79 k. 47, 463; II sygn. 80 k. 230; II sygn. 495 k. 248. Archiwum Kapucynów w Łomży, Historia klasztoru, cz. III, s. 134.

1. Szczuczyn

W 1689 r. Stanisław Antoni Szczuka na wykupionych polach i łąkach przystąpił do budowy miasta i obronnej rezydencji. W siedem lat potem sprowadził do miasta Pijarów, zapewnił im byt oraz daremną naukę dla 150 uczniów. Budynek kolegium znajdował się po jednej stronie kościoła a klasztor po drugiej. W 1772 r. było tutaj 14 zakonników i około 300 uczniów. W rok potem szkoła pijarska przeszła pod nadzór Komisji Edukacji Narodowej, stała się szkołą wydziałową. W 1803 r. rząd pruski zamknął szkołę a zakonnicy opuścili to miejsce. W Księstwie Warszawskim wznowiono pracę szkoły podwydziałowej, w 1818 r. w Królestwie Polskim przemianowano ją na szkołę wydziałową, wyżej zorganizowaną. W 1836 r. szkołę przeniesiono do Suwałk i odtąd Szczuczyn nie miał szkoły średniej. Pozostała wolna część gmachu popijarskiego, którą należało zagospodarować¹⁴.

Dziedzic Adam Kisielnicki wcześniej zapisał na szpital w Szczuczynie dom murowany w tym miasteczku oraz ogrody i łąki, razem kilka morgów. Dom nie nadawał się na szpital, wydzierżawiono go a rząd przekazał dla chorych część zabudowań popijarskich. W 1837 r. zamierzano otworzyć szpital, pisma publiczne nawet podały miesiąc marzec. Dopiero w sierpniu następnego roku przejęto jeden pawilon gmachu, ale do końca roku mniej przyjmowano chorych. Rada Szpitala w Szczuczynie nie przekazała władzom nadrzędnym sprawozdania i za 1839 r., brak więc szczegółowych danych za ten okres. Natomiast w protokole wizytacji biskupiej z 1839 r. podano, że w Szczuczynie istniał szpital dla piętnastu chorych, nie było jeszcze księdza kapelana¹⁵.

W 1855 r. Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu uznała, że skarb państwa ponosił zbyt wiele kosztów na utrzymanie gmachu popijarskiego i poleciła szukać innych rozwiązań. Zamierzano zbudować nowy szpital w Augustowie i tam przenieść chorych ze Szczuczyna, ale planu nie zrealizowano. W tymże roku administrator diecezji ks. Butkiewicz proponował gubernatorowi augustowskiemu, aby do Szczuczyna sprowadzić Siostry Szarytki i przekazać im klasztor popijarski; niechby zajęły się ludźmi ubogimi. On jako sekretarz biskupa Czyżewskiego w 1820 r. uczestniczył w rozmowach na ten temat, ale wówczas projekt sprowadzenia Sióstr upadł z powodu zbyt szczupłego uposażenia. W 1855 r. również skończyło się na zamiarach. W 1874 r. w protokole wizytacji biskupiej zaznaczono, że w obrębie parafii Szczuczyna nie ma zakonników i zakonnice. Ale w 1883 r. starozakonna Jankielowa przygotowywała się do chrztu u Sióstr Szarytek w Szczuczynie, więc w międzyczasie tam przybyły¹⁶. Do ukazu carskiego z 14 (26 grudnia) 1865 r.

¹⁴ A. Czapska, *Rozwój przestrzenny i architektura Szczuczyna od XVII do XIX wieku*, „Rocznik Białostocki” 10 (1970), s. 163. J. Grochowska, *Szkolnictwo nauczycielskie w dobie Komisji Edukacji Narodowej*, (w:) *Zeszyty Naukowo - Dydaktyczne*, t. 4, Białystok 1975, s. 134, W. Jemielity, *Szkolnictwo w guberni suwalskiej*, Suwałki 1997, s. 117.

¹⁵ Zdanie sprawy za 1837 r., s. 123; Zdanie sprawy za 1838 r., s. 155. ArŁm. Zespół Parafialny (skrót: I), I sygn. 538 k. 252, 404.

¹⁶ ArŁm, I sygn. 538 k. 407; I sygn. 540 k. 52, 230.

dawne zabudowania klasztorne prawnie stanowiły własność kościelną. Na mocy tego ukazu dobra kościelne przeszły na skarb państwa. Wówczas miejscowy ksiądz opuścił dwa pokoje i kuchnię zajmowane dotąd przy szpitalu, a zajął je doktor szpitala¹⁷.

2. Łomża

Szpital w Łomży powstał w połowie 1841 r., jak wynika z odezwy Rady Opiekuńczej do mieszkańców okolicznych powiatów. Zachęcano do nabywania biletów na cztery bale dobroczynne na *szpital łomżyński czynny od półtrzecia roku*. Zamierzano powiększyć nieruchomości szpitala, zebrano już 35000 zł, rząd dał 10000 zł, ale brakowało jeszcze połowy sumy. Rozesłano skarbonki każdemu burmistrzowi, wójtowi, proboszczowi, urzędowi skarbowemu, leśnym, innym wszystkim władzom administracyjnym i skarbowym; zachował się spis 158 nazwisk i instytucji, które otrzymały skarbonki. Po ich zwrocie komisyjnie obliczono zawartość; najwięcej w jednej skarbonce było 38 zł, przeważnie około 5 zł. Więcej pieniędzy wpływało z zabaw karnawałowych, których w 1843 r. w Łomży było cztery. Każdy mężczyzna przy zapisie na bal składał 24 zł a dama przyjętym zwyczajem fant dla spieniężenia podczas balu. Mężczyźni z obcych powiatów mogli wejść do stowarzyszenia kupując bilet za 10 zł. W lipcu 1861 r. znów rozsyłano skarbonki na budowę nowego obszernego szpitala. Skarbonki należało zwrócić do 1 maja następnego roku na ręce lekarza. Szpital w Łomży znajdował się przy ulicy Wiejskiej¹⁸.

3. Suwałki

Suwałki były miastem gubernialnym, co spowodowało szybki jego rozwój. W 1837 r. zaczęto zbierać dobrowolne składki na wzniesienie szpitala, czemu patronował gubernator Witanowski. Ciągnięto fanty na loterii, sprzedawano bilety na sztuki teatru amatorskiego, na koncerty, na bale, kwestowano itp. W 1840 r. wzniesiono gmach, a otwarcie szpitala nastąpiło 19 czerwca/ 1 lipca 1842 r. W 1855 r. na potrzeby szpitala nabyto za 1050 rubli od prywatnych właścicieli plac przyległy szpitalowi oraz zatwierdzono plany rozszerzenia zabudowań szpitala i wzniesienia przy nim oficyny dla syfilityków, wystawienia pompy, kloak i uporządkowania placu, razem na sumę 20735 rubli. W 1859 r. wznoszono nowy szpital a gmach dawnego był przewidziany na szpital izraelitów¹⁹.

4. Inne szpitale

Sejny. W 1855 r. mieszkańcy miasta Sejny złożyli na budowę szpitala 282 ruble a Rada Główna wyasygnowała na budowę szpitala w Sejnach 3500 rubli; tyle

¹⁷ ArŁm, I sygn. 540 k. 256. Por. W. Jemielity, Upaństwowienie majątków kościelnych w powiatach łomżyńskim i mazowieckim po powstaniu styczniowym [w:] Studia Łomżyńskie 5 (1995), s. 8.

¹⁸ ArŁm, II sygn. 345 k. 20, 24; II sygn. 353 k. 1 - 14, 26, 66.

¹⁹ Zdanie sprawy za 1840 r., s. XI. Zdanie sprawy za 1842, s. 382. Zdanie sprawy za 1855 r., s. 34, 35. Zdanie sprawy za 1859, s. 7. ArŁm, II sygn. 345 k. 23. W Królestwie Polskim rozliczenie w rublach wprowadzono od 1 stycznia 1842 r. Dziennik Praw, t. 28, s. 5.

samo dla Augustowa i Kalwarii a 40500 rubli dla Suwałk Podobnie w 1855 r. Kasy miejskie przeznaczyły na szpitale: w Suwałkach 500 rubli, w Łomży, Szczuczynie, Sejnach, Kalwarii i Mariampolu po 300 rubli. W 1857 r. Rada Opiekuńcza powiatu sejneńskiego uprosiła damy do zbierania kwesty w wielkim tygodniu w kościołach. Zebrane fundusze miały być przeznaczone na budowę szpitala powiatowego w Sejnach. Rada prosiła administratora diecezji ks. Choińskiego, aby pozwolił dwunastu damom, po jednej z każdej parafii, podjąć się tego zadania. W 1860 r. pan Uszyński ofiarował na rzecz „organizującego się szpitala w mieście Sejnach” dwa obrazy, wartości 1000 rubli. Rozpisano na nie loterię, po 2 ruble za jeden bilet. Rada opiekuńcza powiatu przesała administratorowi diecezji 50 biletów a w rok potem 60 biletów, aby rozprowadził je wśród księży całej diecezji. Ci nie wykazywali chęci kupna, byli przeciążeni licznymi zbiórkami, administrator z 60 biletów odesłał Radzie 20 bilety. Szpital w Sejnach otwarto 3/15 października 1860 r.²⁰

M a r i a m p o l. Nie udało się ustalić daty otwarcia szpitala. W sprawozdaniach z 1844 r. nie wymieniano go, był zaś w 1854 r. i w latach następnych.

K a l w a r i a. W 1845 r. Rada opiekuńcza powiatu kalwaryjskiego uprosiła damy do kwestowania po kościołach w wielkim tygodniu *celem zebrania funduszu na wystawienie szpitala w mieście powiatowym Kalwarii dla chorych ubogich*. Rada wydała odezwę do wielu osób spoza terenu powiatu, również biskupowi Straszyńskiemu przesała 20 biletów przeznaczonych na loterię. W 1859 r. budowa była nie ukończona. Szpital otwarto 1 października 1865 r.²¹

A u g u s t ó w. W 1859 r. zebrano część funduszy, ale nie wystarczały na budowę i utrzymanie szpitala. W 1863 r. szpital nadal był nie ukończony. W 1869 r. nie podano w nim liczby chorych, więc nie funkcjonował²².

Szpitale określano imionami świętych w celu ujednoczenia nazw i nadania znamion religijnych. Przybierano imiona świętych, na pamiątkę których szpitale zostały utworzone lub których za opiekuna sobie obrały. Szpitale w guberni augustowskiej posiadały następujących patronów: Szczuczyn - św. Stanisława, Łomża - Świętego Ducha, Suwałki - apostołów Piotra i Pawła, Sejny - św. Szymona, Mariampol - św. Małgorzaty, Kalwaria - św. Jerzego²³.

Jak wspomniano, 16 (28 sierpnia) 1832 r. Rada Administracyjna powołała Radę Główną w Warszawie i Rady Szczegółowe Opiekuńcze przy każdym szpitalu. W skład Rady wchodził opiekun prezydujący i członkowie. W niektórych sprawozdaniach ze szpitali wymieniano skład Rady. Oto nazwiska.

Łomża. Opiekuni: Kisielnicki Stanisław sędzia pokoju okręgu łomżyńskiego 1840 - 1848, Grabowski Paweł 1860 - 1861. Członkowie: Grodzicki Jan Nepomucen sędzia sądu policji poprawczej wydziału łomżyńskiego 1840 - 1844, Rzętkowski

²⁰ Zdanie sprawy za 1855 r., s. 27. ArŁm, II sygn. 345 k. 119; II sygn. 346 k. 2 - 17.

²¹ ArŁm, II sygn. 245 k. 47. Zdanie sprawy za 1859 r. Zdanie sprawy za 1867 r.

²² Zdanie sprawy za 1859 r., s. 7. Zdanie sprawy za 1863 r. Zdanie sprawy za 1869 r.

²³ Zdanie sprawy za 1845 r., s. 20.

Józef sędzia pokoju okręgu łomżyńskiego dziedzic 1840 - 1843, Śmiarowski Jan patron trybunału cywilnego guberni augustowskiej 1840 - 1841, Wojciechowski Józef mag. med. i chir. lekarz szpitala 1840 - 1844 i 1860 - 1861, Śmiarowski Mateusz patron trybunału cywilnego guberni augustowskiej 1842 - 1844, Gostkowski Fryderyk sędzia pokoju okręgu łomżyńskiego 1842 - 1844, Fiszer Ludwik sędzia pokoju okręgu łomżyńskiego, Nestorowicz Stanisław sędzia trybunału cywilnego guberni augustowskiej 1842 - 1843, Grabowski Paweł 1843 - 1844, Piasecki Piotr właściciel apteki 1843 - 1844, ks. Andruszkiewicz Paweł proboszcz 1844 i 1860 - 1861, Mleczek Jan dziedzic 1844, Wierzbicki Stanisław 1844 i 1860 - 1861, Antosiewicz Piotr dziedzic 1844 i 1860 - 1861, Gawroński Franciszek emeryt, Klimontowicz Wincenty regent kancelarii ziemskiej, Fołtyżewski Antoni 1860 - 1861, Harusewicz Szymon 1860 - 1861, Kisielnicki Józef 1860 - 1861, Modzelewski Mikołaj 1860 - 1861, Praszkiwicz Józef 1860, Sokołowski Józef 1860 - 1861, Sosnowski Włodzimierz 1860 - 1861, Jabłoński Józef sekretarz, Rucz Karol ekonom.

Suwałki. Opiekun: Zaremba Tomasz emeryt, zasiadał w trybunale cywilnym I guberni augustowskiej dziedzic 1840 - 1844. Członkowie: Lineburg Ludwik komisarz dyrekcji pocztowej 1840 - 1844, Jan Puciatycki sędzia pokoju powiatu sejneńskiego 1842, Ławcewicz Stanisław urzędnik rządu gubernialnego 1840 - 1843, Bieńkowski Łukasz mag. med. chir. i akus. lekarz szpitala 1840 - 1844, Makowski Stanisław 1843 - 1844.

Szczuczyn. Opiekun: Suchodolski Antoni sędzia pokoju dziedzic 1837 - 1839, Wojczyński Stanisław właściciel dóbr 1840 - 1844, Bzura Antoni 1860. Członkowie: Braun Ernest Wilhelm 1837 - 1838, Doliwa Szczepan dziedzic 1837 - 1839, Narzyski Konstanty dziedzic 1837 - 1839, Werner Jan Benjamin chirurg p.o. naczelnego lekarza 1837 - 1839, Obrycki Józef dziedzic 1838 - 1844, Łuniewski Franciszek dziedzic 1838 - 1844, Szepietowski Walenty podsędek powiatu biebrzańskiego 1838 - 1840, Dąbrowski Kajetan dziedzic 1840 - 1844, Wilczewski Aleksander dziedzic 1840 - 1844, Nikiforow Konstanty lekarz szpitala 1840, Wieczorkiewicz Mikołaj lekarz szpitala 1842 - 1844, Przyłuski Józef sędzia pokoju powiatu biebrzańskiego 1842 - 1844, Rydzewski Ksawery sędzia pokoju powiatu biebrzańskiego 1843 - 1844, w 1860 r.: ks. Dąbrowski Antoni, Kossakowski Wincenty, Obrycki Antoni, Rupalski Julian, Rydzewski Wincenty ekonom, Zawadzki Stanisław lekarz, Żmojewski Józef²⁴.

Istniały ponadto Rady w poszczególnych powiatach, nawet gdy nie było na ich terenie szpitali. Wydaje się być mniej potrzebne wymieniać nazwiska opiekunów prezydujących i członków Rad w powiatach augustowskim, kalwaryjskim, mariampolskim i sejneńskim.

²⁴ Zdanie sprawy ... w poszczególnych latach.

Chorzy

Formularz sprawozdań za lata 1833 - 1864 zawierał wiele pytań w odniesieniu do chorych w Królestwie Polskim. Oto przykład z 1844 r. *Szczegółowy obraz ruchu ludności zakładów dobroczynnych w 1844 roku. Wyszczególnienie zakładów. Z dniem 1 stycznia 1844 roku było: Chorych - dorosłych mężczyzn i kobiet, dzieci chłopców i dziewcząt. Ubogich mężczyzn i kobiet. Dzieci na wychowaniu chłopców i dziewcząt. Razem. Przybyło w ciągu 1844 roku: Chorych dorosłych mężczyzn i kobiet. Dzieci chłopców i dziewcząt. Ubogich mężczyzn i kobiet. Dzieci na wychowaniu chłopców i dziewcząt. Razem. W ogóle. Ubyło w tymże roku: Przez wyzdrowienie: Chorych dorosłych mężczyzn i kobiet. Dzieci chłopców i dziewcząt. Przez przeniesienie do innych zakładów: Chorych dorosłych mężczyzn i kobiet. Dzieci chłopców i dziewcząt. Ubogich mężczyzn i kobiet. Dzieci na wychowaniu dziewcząt i chłopców. Przez opuszczenie instytucji: Chorzy przed ukończeniem operacji: Dorosłych mężczyzn i kobiet. Dzieci chłopców i dziewcząt. Ubodzy oddaleni lub na własne żądanie wyszli mężczyźni i kobiety. Dzieci oddane na opiekę lub do rodziny chłopców i dziewcząt. Ubyło w tymże roku: Przez zejście z tego świata: Chorych dorosłych mężczyzn i kobiet. Dzieci chłopców i dziewcząt. Ubogich mężczyzn i kobiet. Dzieci na wychowaniu chłopców i dziewcząt. Razem. Pozostało na 1845 rok. Liczba dni szpitalnych, które przepędzili w każdym zakładzie, chorych, ubogich, dzieci. Dzienna ludność przez przecięcie, chorych, ubogich, dzieci na wychowaniu. Średni czas pobytu w szpitalu jednego chorego wynosił w przecięciu dni. Z ogólnej liczby potrąca się liczba zmarłych, która na karb śmiertelności w szpitalach rachowana być nie może. Śmiertelność wyrachowana z liczby osób pozostałych do 1 stycznia i weszłych w ciągu roku, podzielona przez liczbę zmarłych, daje stosunek co do dorosłych jak i dzieci. Ogólny stosunek śmiertelności bez różnicy wieku. Uwagi²⁵. Odpowiedzi na postawione w formularzu pytania dał pełny obraz stanu chorych w szpitalach guberni augustowskiej; w miarę potrzeby i zainteresowań każdy może sięgnąć do tych sprawozdań²⁶.*

Szpitalne posiadały określoną dla siebie liczbę łóżek; nazywano to jako „podług etatu chorych”. W latach 1859 - 1869 w Łomży było 20 miejsc, Suwałkach 25, Szczuczynie 30, Mariampolu 20 a potem 24, Sejnach 20, Kalwarii 20, Suwałkach starozakonny 20. W przeciągu całego roku w szpitalach przebywała różna liczba chorych, na przykład Łomża: 1843 r. - 148, 1854 r. - 552, 1858 r. - 240, 1864 r. - 193, 1869 r. - 433; Suwałki: 1843 r. - 117, 1854 r. - 958, 1858 r. - 363, 1864 r. - 263, 1869 r. - 799; Szczuczyn: 1843 r. - 222, 1854 r. - 932, 1858 r. - 212, 1864 r. -

²⁵ Zdanie sprawy za 1844 r.

²⁶ W Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego pod sygnaturą 031841 I egz. I 031853, jest II egz. Jest komplet „Zdania sprawy z czynności Rady Głównej Opiekuńczej Instytutów Dobroczynnych” z lat 1833 - 1864; od 1869 r. sygnatura 035651, w języku rosyjskim. W Archiwum Diecezjalnym w Łomży są roczniki: 1837, 1838 1839, 1840, 1841, 1843, 1844, 1855 w poszycie pod sygnaturą 345.

395, 1869 r. - 557; Mariampol: 1854 r. - 403, 1858 r. - 316, 1864 r. - 276, 1869 r. - 504; Sejny: 1861 r. - 98, 1864 r. - 189, 1869 r. - 327; Kalwaria: 1865 r. - 192, 1869 r. - 461; Suwałki izraelici: 1863 r. - 171, 1869 r. - 312; Łomża izraelici: 1869 r. - 269. W latach 1854 - 1857 w szpitalach w Szczuczynie i Mariampolu rozróżniano chorych wojskowych i cywilnych. Szczuczyn wojskowi: 1854 r. - 674, 1855 r. - 603, 1856 r. - 415, 1857 r. - 320; Mariampol: 1854 r. - 334, 1855 r. - 168, 1856 r. - 132, 1857 r. - 209. W tych latach trwała wojna Rosji z Turcją. Średnia dni pobytu w szpitalach była różna, na przykład w 1842 r. Łomża 25 dni, Suwałki 24 dni, Szczuczyn 37 dni²⁷.

W XIX wieku istniała *specyfikacja generalna chorób i przypadków śmierci*. Wymieniano pięćdziesiąt trzy „nazwiska chorób pryncypalnych”: porodzenie niewczesne lub nieżywe, na zęby, na konwulsje, na robaki, na puchlinę wodną głowy, na jamy, na angielską chorobę, na gruczoły, na ospę, na odrę, na szkarłat, na fryzel lub petocie, na gorączkę inflamacyjną, na gorączkę żółciową, na gorączkę zgniłą, na gorączkę nerwową, na gorączkę frybrę, na gorączkę powolną lub niszczącą, na suchoty, na ciężkość piersi, na zapalenie gardła czyli skwinację, na żółtaczkę, na wodną puchlinę, na puchlinę wietrzną, z krwotoku, na apopleksję, z uduszenia, na wielką chorobę, na wściekliznę, na darcie członków, na choroby dróg moczowych, na kamień, na hemoroidy, na rznięcie w brzuchu, na dyarię lub dysenterię, na konstupację, na chorobę weneryczną, na szkorbut, na melancholię lub wariację, podczas rodzenia, w położu, z ruptury czyli kiły, ze złamania kości, na zepsucie się kości, na raka, na wrzody zastarzałe, na gangrenę, ze skutków operacji chirurgicznej, na osłabienie wynikłe ze starości, przez różne przypadki nieszczęśliwe, na nieznaczne choroby, samobójca lub z samobójstwa. W niektórych wykazach podawano nazwy polskie i łacińskie, w innych tylko łacińskie²⁸. W sprawozdaniach z działalności szpitala suwalskiego, w 1842 r. wymieniono 28 chorób, w 1843 r. 39, w 1845 r. 55; zawsze po łacinie. W ostatnim roku wśród chorób najcięższych podano: osłabienie ciała, biegunkę wodnistą krwawą, wodną puchlinę i wyniszczenie ciała²⁹.

Utrzymanie

W sprawozdaniach za lata 1833 - 1864 przedstawiano przychody i rozchody szpitali w Królestwie Polskim. Oto kwestionariusz z 1844 r. *Wykaz wszelkich dochodów na rzecz zakładów dobroczynnych: Wymienienie zakładów. Powinno być pobrane: Zaległości: Z remanentu z 1843 roku. Poborowej na koniec 1843 roku obliczonej. Łącznie. Z nieruchomości. Procenta od kapitałów.*

²⁷ Zdanie sprawy ... z poszczególnych lat.

²⁸ ArŁm, II sygn. 48 k. 154; II sygn. 78 k. 9; II sygn. 79 k. 59, 72, 226; II sygn. 48 k. 82; II sygn. 174 bez karty; I sygn. 518 k. 322, 329; I sygn. 579 bez karty. Por. W. Jemielity, Cholera w XIX wieku w Łomżyńskim, *Studia Łomżyńskie* 9 (1998), s. 7 - 20.

²⁹ ArŁm, II sygn. 345 k. 23, 26, 38, 49.

Z dochodów roku ostatniego: Zasiłki od rządu ze skarbu Królestwa stałe roczne i jednorazowe. Z kas miejskich stałe roczne i 5% funduszu od komisji rządowej. Z zwrotu kosztów kuracyjnych. Z ofiar kwest i 5-groszówek od biletów na widowiska. Z innych źródeł. Łącznie. Razem z dochodów roku ostatniego. Na to pobrano: Z zaległości: Z remanentu z 1843 roku. Pod koniec obliczonych. Łącznie. Z dochodów: Z nieruchomości. Procenta od kapitałów. Z zasiłku od rządu, ze skarbu Królestwa stałe roczne i jednorazowe. Z kas miejskich stałe roczne i z 5% funduszu od komisji rządowej. Z zwrotu kosztów kuracyjnych. Z ofiar. Z kwest i 5-groszówek od biletów na widowiska. Z różnych innych źródeł. Łącznie. Razem na to pobrano. Pozostało do pobrania: Z zaległości: Z remanentu z 1843 roku. Pod koniec 1843 roku obliczonych. Łącznie. Z dochodów roku ostatniego: Z nieruchomości. Z procentów od kapitałów. Z zasiłków od rządu stałych rocznych i jednorazowych. Z kas miejskich stałych rocznych i 5% z funduszu od komisji rządowej. Z zwrotu kosztów kuracyjnych. Z ofiar. Z kwest i 5-groszówek od biletów na widowiska. Z różnych innych źródeł. Łącznie. Razem pozostało do pobrania.

Wykaz wydatków na opędzenie potrzeb. Wymienienie zakładów. Powinno było być wydanym na potrzeby roku ostatniego: Na zaległość płatniczą pod koniec 1843 roku. Na żywność dla chorych. Na lekarstwa i służbę apteczną. Na opał, światło i pranie. Na odzież, pościel, efekta itp. Dla służby zakładu na płace, na żywność, na opał i światło. Na utrzymanie i reperację budowli. Na ciężary gruntowe. Na budowle nowe i restauracje różne. Na inne wydatki nadzwyczajne. Łącznie. Razem na potrzeby roku ostatniego. Na to wydano: Na potrzeby roku ostatniego: Na zaległość płatniczą pod koniec 1843 roku. Na żywność dla chorych. Na lekarstwa i służbę apteczną. Na opał, światło i pranie. Na odzież, pościel, efekta itp. Dla służby zakładu na płace, na żywność, na opał i światło. Na utrzymanie i reperację budowli. Na ciężary gruntowe. Na budowle nowe i restauracje główne. Na wydatki nadzwyczajne. Łącznie. Razem na to wydano. Pozostało do wydania na potrzeby roku ostatniego: Na zaległość płatniczą pod koniec 1843 roku. Na żywność dla chorych. Na lekarstwa i służbę apteczną. Na opał, światło i pranie. Na odzież, pościel, efekta itp. Na służbę zakładu na płace, na żywność, na opał i światło. Na utrzymanie i reperację budowli. Na ciężary gruntowe. Na budowle nowe i restauracje główne. Na inne wydatki nadzwyczajne. Łącznie. Razem pozostało do wydania.

Zbiorowy obraz stanu remanentów i kapitałów. Wymienienie zakładów. Bilans stanu kasy zakładów: Porównanie przychodu z wydatkami. Przychód. Wydatki. Pozostałość w kasie na 1845 rok. Pozostałość ta składa się: Z gotowizny. Z listów zastawnych. Z forszusów. Z certyfikatów likwidacyjnych. Zamożność instytucji w kapitałach lokowanych: W Banku Polskim. Na Lombardzie Warszawskim. Na hipotece różnych nieruchomości. Łącznie w kapitałach. Średnia wynikłość kosztów utrzymania: Należność płatnicza w 1844 r. wynosiła. Od której wydatki: Na budowle i restauracje główne. Na wydatki nadzwyczajne. Łącznie. Koszt utrzymania całego zakładu wynosił. Co rozdzieliwszy przez liczbę dni instytucji okaże koszt utrzymania jednej

osoby. *A mianowicie: Na żywność. Na leki. Na inne potrzeby. Uwagi*³⁰. Zachowane sprawozdania pozwalają dokładnie prześledzić stan gospodarczy szpitali w guberni augustowskiej; zainteresowani tym zagadnieniem mogą tam sięgnąć.

Domy schronienia

Jak wspomniano, w 1842 r. car Mikołaj I podpisał projekt do ustawy dla „szpitali cywilnych”, czyli innych od szpitali parafialnych. Miały one powstawać na bazie tych drugich a skupiać kaleki, starców i innych ludzi niedołączonych. Nowe szpitale nazwano „domami schronienia”. Opiekę nad nimi powierzono dozoram parafialnym, złożonym z kilku ważniejszych parafian i proboszcza miejsca. Rząd liczył, że skoro prawie w każdej parafii był szpital, to uda się powołać liczne domy schronienia.

Niektórym dozoram parafialnym wydawało się, że zostały gospodarzami dotychczasowych szpitali. W 1843 r. dozór z Sejn zwrócił się do biskupa Straszyńskiego o przekazanie szpitala na dom schronienia. Biskup wyjaśnił, że dom kościelny w Sejnach został niewłaściwie nazwany szpitalem, bowiem od najdawniejszych czasów mieszkali w nim nie kalecy i chorzy, ale organista, zakrystian i dziad jeden lub dwóch koniecznie potrzebni do posługi w kościele. Nie mając innego lokalu dla służby, w żaden sposób nie może odstąpić budynku na dom schronienia. Zapewne podobnych tłumaczeń było więcej, skoro w 1847 r. komisja rządowa stwierdziła, że niektórzy proboszczowie byli obojętni na położenie ubogich, starców i kalek. Niech biskup zachęci ich, aby popierali domy schronienia parafialne. Natomiast Rada Główna zażądała od Rad powiatowych nadesłania listy proboszczów, którzy przez czynne współdziałanie przyczynili się do urządzania domów schronienia parafialnych, jak i tych, którzy stawiali przeszkody i jakiego rodzaju. Administrator diecezji ks. Błocki polecił duchowieństwu popierać całą sprawę, *aby nie pojawiła się niekorzystna opinia rządu dla takich plebanów a następnie nie wywołała nieprzyjemnych środków*³¹.

W 1852 r. Komisja Rządowa poleciła oddzielić fundusze szpitalne od uposażenia domów schronienia. Powołano komisje mieszane kościelno - cywilne. W powiatach mariampolskim i kalwaryjskim nie było domów schronienia a jedynie domy dla organisty i zakrystiana, zbudowane przez samych proboszczów; w powiecie sejneńskim były trzy domy schronienia, w powiecie łomżyńskim osiem, w okręgach dąbrowskim i bieberzańskim razem cztery. W 1863 r. podano następujące zestawienie domów schronienia według powiatów: powiat augustowski - Suwałki;

³⁰ Zdanie sprawy za 1844 r. W sprawozdaniach Rady Głównej z lat 1833 - 1864 jest wiele tabel zbiorczych o wszystkich guberniach Królestwa Polskiego. Ponadto Rady Szczegółowe mogły składać swoje sprawozdania, na przykład Rada Szczegółowa Opiekuńcza Szpitala w Suwałkach za czas od 19 czerwca/ 1 lipca 1842 r. do końca tego roku; za rok 1843; za rok 1844; za rok 1845. ArŁm, II sygn. k. 22, 25, 38, 48.

³¹ ArŁm II sygn. 66 k. 41; II sygn. 58 k. 90; II sygn. 68 k. 32; II sygn. 345 k. 18, 55, 65.

powiat łomżyński - Nowogród (dom drewniany pod słomą, 15 morgów gruntu, 3 morgi ogrodu, 3 morgi łąk), Sokoły, Tykocin (7 mężczyzn i 6 kobiet, dom murowany pod dachówką z ogrodem z zapisu hrabiego Branickiego, 30 kop zboża, inne świadczenia w naturze), Wysokie Mazowieckie (dom drewniany pod słomą, 73 morgi ziemi), domy w Dąbrowie Wielkiej (2 m. i 2 k.), Kuczynie (2 m. i 6 k.), Pietkowie, Płonce Kościelnej i Waniewie; powiat sejneński - Kopciowo (2 m. i 4 k.), Krasnopol (2 m. i 5 k.); powiat kalwaryjski - domy w Kalwarii, Ludwinowie, Olicie, Simnie i Wisztyńcu; powiat mariampolski - domów nie wykazano³².

Na mocy prawnych zapisów nieruchomości te były wyłączone z majątku parafii. Na przykład w 1819 r. komisarz obwodu ostrołęckiego powiadomił dziekana w Kleczkowie, że Komisja Województwa Płockiego wykonując testament zmarłej Marianny Cichockiej przekazała szpitalowi w Kleczkowie 4 tys. zł. W 1820 r. dziedzic Staniszewski przekazał szpitalowi w Kleczkowie 3 korce żyta, 3 korce jęczmienia, 1 korzec grochu, jak opiewał testament jego przodka; w 1822 r. dziedziczka zapisała 2000 florenów na szpital w Kopciowie; w 1838 r. szpital w Kuczynie pobierał procent od sum zapisanych na wsiach Gródek i Krupice, w Płonce od sum lokowanych na dobrach Wnory Pażochy, szpital w Wyszonkach procent od zapisu biskupa Bystrzyckiego; w 1874 r. miejscowy dwór wypłacał znaczne sumy szpitalowi w Pietkowie; po powstaniu styczniowym rząd zabrał szpitalowi w Wysokiem Mazowieckiem 89 morgów zapisanych w 1554 r. przez króla Zygmunta Augusta. Można jeszcze wspomnieć o domu dla inwalidów wojskowych w Tykocinie, gdzie był zapis dla dwudziestu trzech wysłużonych żołnierzy³³.

Inne gubernie

Królestwo Polskie pod względem administracyjnym dzieliło się na osiem województw: augustowskie, kaliskie, kieleckie, lubelskie, mazowieckie, płockie, podlaskie i sandomierskie. W 1844 r. ich liczbę zmniejszono do pięciu i zmieniono niektóre siedziby; były województwa: augustowskie, lubelskie, płockie, radomskie i warszawskie. Terytorium województwa augustowskiego nie uległo zmianie. W 1837 r. przemianowano województwa na gubernie i w swoich granicach przetrwały one do 1866 r., kiedy utworzono dziesięć guberni.

W 1834 r. szpitale prowincjonalne istniały we wszystkich województwach z wyjątkiem augustowskiego. W 1841 r. liczba szpitali i osób w nich przebywających przedstawiała się następująco: Warszawa miasto 11 szpitali i 18735 chorych, gubernie: augustowska 1 i 250, kaliska 10 i 1438, kielecka 3 i 596,

³² ArŁm, II sygn. 345 k. 75, 76, 107. Zdanie sprawy za 1854 r., s. 11; Zdanie sprawy za 1863 r., s. 168.

³³ ArŁm, II sygn. 80 k. 234, 400; I sygn. 214; I sygn. 225; I sygn. 366; I sygn. 375; I sygn. 561; I sygn. 623; I sygn. 626.

lubelska 17 i 2511, płocka 4 i 877, podlaska 4 i 459, sandomierska 2 i 993 i mazowiecka 6 i 769. W 1847 r. w ciągu roku w szpitalach było chorych: Warszawa 21754, gubernie: augustowska 1093, lubelska 5514, płocka 1604, radomska 3922 i warszawska 5844. W 1863 r. wymieniono szpitale: Warszawa 8, gubernie: augustowska 7, lubelska 19, płocka 7, radomska 11 i warszawska 19; oraz jeszcze nie urządzone: augustowska 1, lubelska 1 i warszawska 2 szpitale. Były to szpitale katolickie, starozakonne, ewangelickie³⁴. Odnosnie domów schronienia, każdego roku podawano ich liczbę dla poszczególnych guberni, na przykład: gubernia warszawska 1854 r. - 47 domów, 1856 r. - 90; radomska 1854 r. - 229, 1856 r. - 153; lubelska 1854 r. - 79, 1856 r. 95; płocka 1854 r. - 19, 1856 r. - 40; augustowska 1854 r. - 15, 1855 r. - 22, 1856 r. - 22 domy. W 1863 r. podano liczbę osób w domach schronienia: gubernia warszawska 132 mężczyzn i 214 kobiet, radomska 223 i 254, lubelska 158 i 185, płocka 27 i 61, augustowska 15 i 23. Jak wynika z porównań, gubernia augustowska znajdowała się na końcu co do liczby szpitali i domów schronienia. Zapewne było podobnie w okresie po powstaniu styczniowym, ale do stwierdzenia tego potrzebne są badania w guberniach łomżyńskiej i suwalskiej, które powstały z terenu guberni augustowskiej.

³⁴ Zdanie sprawy za 1834, s. 80; za 1839, s. 6; za 1840, s. IV; za 1841, s. V; za 1843, s. 17; za 1844, s. 20; za 1863, s. 10, 168, 170.